

*Acta*¹⁾ *synodi provincialis ducatus [Geldriae]*²⁾,
anno 1599 10°, 11°, 12° et 13° Julij stylo [veteri]
Harderwicae habitae.

[1.] Post preces in praesidem eligeert JOHANNES FONTANUS, in assessorem PETRUS GELLIUS DE BOUMA, in scribam PETRUS SONN[IUS].

¹⁾ Onze colex heeft hierbij in margine aangeteekend: „In den Rade avergegeven door D. Jacobum, ministrum alhier, den 29 September 99.” ²⁾ Het in deze acta tus-schen [] geplaatste is aangevuld uit de andere codd. In onzen cod. ontbr. dat, dewijl de rand is afgeknabbeld.

[2.] Compareerden in desen synodo:

van Nijmegen JOANNES MULHOV[IUS], verbi minister in Elst, ADAMUS BILLICHIUS, minister verbi in Ingen, WILHEM VAN LOON ¹⁾, senior van Nijmegen, HEIJMAN ²⁾ JANSOON, senior van Tiel;

van Zutphen PETRUS GELLIUS, HENRICUS DIBBITZIUS, ministri, WILHEM WINTHOLT ³⁾, senior;

van Harderwijck WILHELMUS WIRTZFELDIUS, PETRUS KINTZIUS, ministri, WOLTER VAN WOLTINCK ende GOOSSEN VAN CORLER ⁴⁾ (qui se excusavit et cujus excusatio recepta), seniores;

van Aernhem JOANNES FONTANUS, PETRUS SONNIUS, ministri, JOOST VAN REIDT ende WILHEM VAN ESTVELT, seniores;

van wegen des Hoffs van Gelderlandt ende tegelijck van wegen der stadt Harderwijck DERCK VOETH ende ARNT WOLFFSSEN, burgemeisteren.

ELLARDUS MENIUS ende JOANNES VOSCUJL sijn als ministri ecclesiae toegelaten.

3. Sijn overgegeven ende voorgelesen die commissiones ende instructio- nes, welcke in debita forma bevonden sijn.

4. Overnitz grote verhingeringe int stuck der reformation bevonden wort ende sulx ter oorsaken, dat veel godlose ofte ⁵⁾ onduchtige schoolmeesteren ende custeren in diensten gevonden werden, sal bij het Ed. Hoff angehouden werden, dat een algemeen placacet deswegen over het gantze landt gepubliceert werde, vermeldende dat hiernaemaels geene Papistische ofte ongeregelde ludimagistri ende custodes angenommen werden, ende waer dieselve tegenwoordigh sijn, ten examine bij den respectiven classen ofte deren gedeputeerden bij pene van cassatie compareren sullen om ondersocht te worden ende daerna te geschieden alst behoort.

5. Gelijkfals diewyl oijck deur die grote superstitie ende haet tegens die Gereformeerde religie, so bij den resterenden Beginen in desen lande gevonden wort, dat voorss. reformation turbeert ende verhindert wort, dat der hoger overheijt gelieven wil daerin te remedieren, hetsij dat dieselve Beginen in etlicke cloosteren tesamen gebracht werden, ofte dat godsalige rentmeesters ende ⁶⁾ opsienders over haer gestelt werden.

6. Bij den Hove te urgeren, dat die pastor ten Doreweert sich conform halde met den Reformeerden dieneren ofte casseert werde.

¹⁾ „Loon” S heeft „Leew”, T „Leeuw”. ²⁾ „Heijman” S en T hebben „Herman”. ³⁾ „Wintholt” T heeft „van Wentholt”. ⁴⁾ „Corler” S en T hebben „Coller”. ⁵⁾ „ofte” S en T hebben „ende”. ⁶⁾ „rentmeesters ende” ontbr. in S en T.

7. Wort nochmaels met aller ernsticheijt vermaent die kerck van Aernhem sekere exemplaren der Nederlandischen Confession te copen ende dieselve onder die classes om haer gelt te distribueren, ten eijnde alle tegenwoordige kerckendieneren, olderlingen, diaconen, schoolmeesteren ende custeren dieselve onderschrijven om also eenhellicheit in der leer te holden.

[8.] Aengesien die affgesette PONTIFICIUS ¹⁾, pastor tot Hovelaken, op den Gelderschen bodem tot verscheijden tijden allerleij affgoderie bedrijft, vind synodus voor goet, dat om sekere informatie daervan te hebben an die ministros verbi tot Amersfort ende ADRIANUM VOSSIUM geschreven werde ende dat hare rescrip[ti]e an die kercke tot Aernhem dirigeert werde om daerwt materie te hebben daertegen te procederen.

[9.] Vind synodus voor goet, dat hiernaemaels die naestgesetene die[neren] des platten landts in de respective steden sine ²⁾ respectu classium sub arbitrari poena sullen verschreven werden om wt eenen electio textu ³⁾ exceptis dominicalibus een vermani[ngc] te doen ende sij te instrueren wt der materie in denselven te[xten] vervattet, alles ter eeren Gods ende tot opweckinge ad majorem diligentiam in studiis.

10. Is wederom gerepeteert worden ende met groten ernst decreteert, dat hernamaels ten platten lande ofte ten minsten in den voornaemsten kercken der christlicke Catechismus expliceert ende der jonger jugent ingeplantet werde, volgens dat heijlige aventmael administreert ende praesbiteria constitueert werden, gelijkfals dat den schoolmeesteren oijk bevolen werde die jugent in den christlicken Catechismo so duijts als latin te oeffenen. Ende om daerto te comen sal men die hoge overheijt, ja so van noden sijn Excellencie selfs om hulp ende autoriteijt versuecken, ten eijnde die politica des Sondages teruggesteld ende die sabbat exerceert ⁴⁾ werde. Ende sulx geschiet sijnde, so die ministri in gebreck gevonden werden, sullen die deputati classium daerop acht geven ende die gebreken den classibus ende synodis refereren ende so volgens besien, off sulcke ministri nijet gedepoerteert van haren officiis sollen mogen werden.

11. Sal bejde die synodus ende tHoff van Gelderlandt an Elborch ende Tiel een ernstlick christlick schrivens doen, dat sij elck noch eenen verbi ministrium annemen ende onderhouden.

¹⁾ „Pontificius” S en T hebben „Pontifinus”. ²⁾ „sine” S en T hebben „et sine”. ³⁾ „electio textu” S heeft „electio textum”, T „electo textu”. ⁴⁾ „exerceert” ontbr. in S.

12. Bevel vant Hoff wt te brengen, dat in anderen quartieren des lants die reliquien der affgoderien sowel affgebroken ende wtgeroijt werden als op Veluwen.

13. Sal noch met ernst ¹⁾ die hoge overheijt ende allenthalven, waert van noden is, instantelick gebeden ende vermaent werden, dat een illustris schola int landt opgericht werde, waerto voor dese tijt der synodus geen bequamer plaets en vind als die stadt van Harderwijck, ende dat JOANNES RUDINGENSIS tot eenem rectore derselver versocht werde.

14. Synodus vind voor goet, dat het Nijmegsche quartier noch ter tijt een classis blive, ende wat voortan die fratres Tilenses doen, dat sulx geschiede nomine classis Neomagensis.

15. Om eenen nieuwen procuratorem in causis ecclesiasticis synde appendices ministerii te hebben, sal doctor JOHAN DIE VAEGHT daerom requi-
reert werden ende, desselven consent hebbende, verwilliginge vant Hoff ende den Gedeputeerden der respective quartieren te suecken, ende sulx bij provisie. Ende indien sulx faïlleerde, dat alsdan die kerckenraedt van Aernhem om sal sien eenen an[deren] bequamen op te speuren.

[16.] Opdat die bij der landschap ingewilligde tertiae partes vi[cariarum] juris patronatus tot behoeff van kercken ende scholen sonder meerder verwijnginge mogen angelagt werden, sullen elcks classis affgesante tot desen synodo bij haren respective Gedeputeer[den] ernstlick daerom anhouden ende, so sulx nijet hielp, die sake alsdan an sijn Excellencie geschreven werde, welckes die gedeputeerden deses synodi doen sullen.

17. Der christlicke synodus vind durchwt ²⁾ nootwendig, dat dermael eens die gemeente tot Barneveldt met eenen bequameren diener godlicken worts tot wtbreijdinge des rijcks Christi versorgt werde, ende dat daerto het Ed. Hoff sijne autoriteijt gebeden sal werden te verstrecken.

18. Belangende die verbeteringe der translation des heijligen bibels refereert men ad nationalem synodum. Ende opdat men denselven so bald möglick moge impetrenen, sal praeses, assessor ende scriba bij den Amsterdamsibus anhouden.

¹⁾ „ernst” T heeft „aller ernst”. ²⁾ „durchwt” S en T hebben „daeruijt”.

19. Sal noch den Ed. Houf gelieven die kereckmeesteren deses landts daerto te holden, dat sij rekeninge ende reliqua doen van den penningen tot cener yederen fabricque gehorigh, opdat also die tempelen gebouwet ende andere reparatien geschieden mögen.

20. In der saken van GEORGIO DE COTA, pastor tot Ermel, overmitz hij homicida, cauponarius ende inordinatae vitae is, sal bij het Ed. Hoff angehouden werden, dat hij de facto van synen ministerio affgeset werde ende die renten der pastorie hem nijet meer gevolgt.

21. Is repetitie geschiet, dat in het geven der testimonien hetsij voor kerkendieners ofte schoolmeesters oprichticheijt gebruijckt werde, item dat geenen diener alleen ¹⁾ ten platten lande ende waer geen praesbiteria sijn, vrijstaen sal sonder advis ende medesubscriptie eenes ofte twee genaberden dieners bedebrieven mede te deijlen. Ende waer sulx geschiet, welverstaende dat gewichtige oorsaken moeten angewesen werden, tselve nijet over vier maenden ofte een halff jaer sal duijren. Ende na expiratie der ses maenden sal die tuijgnisbrieff van geener weerden sijn, tweleck oijck in het testimonium sal gestelt werden.

22. Wort nochmaels repeteert ende bevolen op arbitrale straffe, dat geene Papistische vierdagen gepublicceert noch geviert sullen werden, item dat die heijlige doop, waer kereken sijn, in denselvigen administreert werde, alsojck dat ²⁾ die proclamaciones matrimoniorum drie Sondagen na malcanderen sonder ansien der personen geschieden sullen ende alsdan die confirmatie gelijckfals in der kercken geschiede.

[23.] Die sake belangende PEREGRINUM DE HIRT ³⁾ wort geremitteert in den naesten Harderwyschen classen, welcker macht sal hebben wt den classe van Aernhem ⁴⁾ eenen ofte twee ministros te verschriven om also die sake tot een goet eijnde te helpen dirigeren.

[24.] Sullen hiernaemaels geene idioten tot dem ministerio togelaten werden, sij sijen dan sonderlick expert ende van God ⁵⁾ begaeft. Ende sal oijck synodus nationalis gebeden werden op dit punct goede achtung te nemen.

¹⁾ „diener alleen” S heeft „eenletsigen ministro”, T heeft „eentsigen ministro”.
²⁾ „dat” S en T hebben „daer”. ³⁾ „Hirt” S en T hebben „Herde”. ⁴⁾ „van Aernhem” ontbr. in T. ⁵⁾ „expert ende van God” S heeft „ex, per ende van Godt”.

25. Belangende het placaet, van den matrimonien gepubliceert, in welckem gemeldet van den proclamatie, demselven sal alom soveel mogelick nagesettet werden, also dat men entweder scripta vel viva testimonia met neersticheijt ervordere.

26. Wanneer hiernaemaels wt dem land van Gelre een minister verbi tot dem dienst des veltlegers gevordert wort, sal der classis van Zutphen eerst eenen, daerna der classis van Harderwijck eenen, ten lesten der classis van Aernhem oijck eenen seijnden, ende sal voortan also omgaen in sulcker voegen, dat dan Nijmegen weder eerst sal sijn.

27. Aengaende den custer tot Voorthuijsen, vermitz hij met sijner eijgen handt overtuijgt is van raedt te geven tegens toverie ende tot etlicken ¹⁾ malen daerin relabeert is, vind der synodus voor nootwendigh, dat sulx dem Ed. Hove angedient werde, ten eijnde hij van sijn vicarie ende custerie priveert ende volgens arbitralick gestrafft werde. Off hij oijck excommunicert werden soll ende op welcke wijse sulx geschieden mochte, sal bij dem arbitrio classis staen.

28. Overmitz die jugent behoort ad pietatem ende ad Dei cultum angevoert te werden, wirt raetsam gevonden, dat met den respective magistraten ende rectoren gedelibereert werde, off nijet stichtlick en sij, dat die scholastici alle weken predicken ende gelijk an den Sondagen geschiet frequenteren. Sal hierop in naesten synodo rapport geschieden.

29. Belangende den casum matrimonialem, bij der kercken Harderwijck voorgesteld, sal derselve van der kercke voors. met allen circumstantiis opt spoedigste beschreven ant Ed. Hoff overgesonden werden, ende sullen midlertijt beijdersijts in suspenso gehouden sijn.

30. Die pastores, welcke eenmael die Reformeerde religion angenomen maer daerna deur vrees des viandts in papatum relaberen, werden inhabiles ad ministerium Reformatum erkent, ten ware dat sij post longam et seriam resipiscenciam ²⁾ van God terecht wurden gebracht.

31. Die vicarien, welcke van onsen affgesagten vianden, wesende buten landts, gebruijckt werden, kent synodus, dat geheel tot den ministerio ter plaetsen, daer sij sijn, gebruijckt sullen werden, als tot Bennecom, Grol, Aelten, etc ³⁾.

¹⁾ „etlicken” S en T hebben „elcken”. ²⁾ „resipiscenciam” S en T hebben „poenitentiam”. ³⁾ „etc.” ontbr. in S en T.

32. Belangende die person JOANNIS MAURICII BERGERI is [bij den] christliken synodo decerneert, dat hij in desen lande to[t ghenen] ministerio toegelaten werden sal.

[33.] Overmitz oijck JOANNES KETTELER onformelick ende met grote faul- ten in den kerckendienst tot Oen gecommen, is dieselve van sijnen dienst de facto affgeset ende inhabilis ad ministerium verclaert.

[34.] Overmitz het stedeken Lichtevort eenen blinden, onbequamen men- schen tot eenen pastor heeft, dermaten dat hij weerdigh is affgeset te zijn, ende van oltsher gebruycklick geweest, dat Grol ende Lichtevort bij com- bination bedient worden, acht synodns stichtlick te sijn, dat hetselve auto- ritate summi magistratus wederom geschiede, gelijkfals dat die kerck tot Bredevoort, item het schoolhuijs tot Doesborch, op den kerckhoff staende, restaureert werden.

35. Lochemensis minister JOANNES AVERNEIUS ¹⁾ versueckt oijck restau- ratie sijner kereke, item eenen Reformeerden schoolmeester ende custer, item requireert restitution sijner reijscosten als oijck auctionem stipendii, welckes in deser duijrer tijt maer driehondert gulden ²⁾ geweest is. Ende waer hem deses geweygert soude werden, versueckt hij oorloff vandaer te trecken, welckes dem Ed. Hove te kennen sal gegeven werden.

36. Synodus heeft angenomen soveel als mogelick voor de kerck tot Nijmegen te sorgen.

37. Aengesien grote onordninge in kercken ende scholen van Over- ende Nederbetuwen gevonden wort, acht synodus hoochnootwendig, dat alle ministri ende ludimagistri oijck custodes templorum binnen de stadt Nij- megen deur autoriteijt des Hoves ende amptmans op eenen sekeren dagh sullen verschreven werden ten examine, welck werck opdat stichtlick wt- gevoert mochte werden, geeft synodus dem praesbiterio ende christliken magistraet to Nijmegen macht wt elckem classe deses landts eenen minis- trum te verschrijven. tWelck also binnen Nijmegen verricht synde, sal ter gelegener tijt eadem forma binnen der stadt Tiel met den Nederbetu- schen dieneren, schoolmeesteren ende custeren met Gods hulp geschieden.

38. Nochmaels bij den Hove van Gelderlant supplicando et monendo an te holden, dat alomme betere ordninge op de administration der kerckengoederen gestelt werde.

¹⁾ „Averneius” S en T hebben „Overneius”. ²⁾ „gulden” ontbr. in S en T.

39. Die sake tuschen meister GOMPERT VELTSCHERDER ende sijner huijsfrouwen verresen, naemlick dat dieselve adultera geworden solde sijn, behoort ant Hoff van Gelderlant geremitteert te worden.

40. Wt macht des synodi sal an PETRUM MONTANUM geschreven worden, dat hij in sijnen pastorien Huesden ende Kesteren alleen predike ende nijt simoniascher wijse omlope an anderen plaetsen om loons wil te prediken, ende sulx op pene van suspension in synem ministerio et stipendio.

[41.] Belangende JOANNEM TREMONIENSEM, residerende te Zutphen, dieselve sal tot dienst ende onderholt in Nederbetuwen geholpen werden. Causa commendata est classi Zutphaniensi.

[42.] Nopende die sake HENRICI PRAETORII, die hem sonder wetlicken ¹⁾ beroep int fort [van] Nassou ingedrongen, sal hetgene met hem in Buren gehandelt, copijsche wyse an JOANNEM WT DEM BOGART met een schrivens de[ses] synodi overgesonden werden, ten eijnde hij, deur autoriteit van sijn E[xcellentie] ofte Raedt van State ten kriege committeert, de facto removeert moge werden.

43. Tot volmachten ende gedeputeerden in kercklicken saken sijn, neffens WINANDO JOANNIS ende WILHELMO BAUDARTIO, JACOBUS BURSCHETUS ende RUTGERUS TOPANDER geordonneert ende in absentie TOPANDRI JOANNES VREDAEUS.

44. Overmitz voorgecommen, dat die affgesette pastor tot Putten WILHELMUS WEES met heijmlick dopen ende leren groten schade doet, als gelijckfals EVERHARDUS SWAER ²⁾ met sijner huijchelic, sal versocht werden by tHoff, dat gemeltem WEES sulx verboden ende hij syne woonplaetse elders neme. Daerenboven diewyl der keller to Putten Jesuita is, dat het Hoff denselven doe affsetten ende een vrom man in de plaets komme. Monendus quoque praedictus SWAER ²⁾, ut promissionum ³⁾ sit memor.

45. Aen die Sujthollantsche ende Overijsselsche broderen te schrijven, wat die oorsake hares wtblivens sij.

46. WILHELMUS BAUDARTIUS ende JOANNES PLETTENBORCH vermög des recesses synodi, anno 1598 in Aernhem gehalten, sullen noch, so wtschrijvinge geschiet, tot den Overijsselschen synodo trecken. Ende int volgende

¹⁾ „wetlicken” ontbr. in S en T. ²⁾ „Swaer” S en T hebben „Swaen”. ³⁾ „promissionum” S en T hebben „promissionis”.

jaer gelijkfals verschrivinge geschiet sijnde, sullen daerhen trecken WILHELMUS WIRTZFELDIUS ende JOANNES LANGIUS. Im val oijck wt onsen synodo eenige na Sujthollant wurden beroepen, sullen daerhen trecken JOANNES FONTANUS ende PETRUS GELLIUS DE BOUMA. Instructiones et commissiones daerto dienende sullen geven die nu ¹⁾ gedeputeerden synodi.

47. Der naeste synodus sal met Gods hulp²⁾ binnen der stadt Doesburch gehalden werden cortlick na Pinxteren. Die wtschrivinge sal geschieden deur die kerck daerselfst. Ende sullen mede tot denselven synodo requirert werden twee wt Overijssel, twee wt Sujdhollant ende twee wt Noorthollant. Gemelte wtschrivinge sal een maent te voren geschieden.

48. Is een quaestio moveert worden, off een man, in bonis³⁾ literis, theologia et pietate vitae wel exerceert, nochtans⁴⁾ een hujsfrou hebbende, welke wel onse conciones frequenteert, nochtans Lutherana aut alterius sectae is (daer nochtans voor de handt geen periculum destructionis⁵⁾ ecclesiae te verwachten) ad ministerium toegelaten solle werden⁶⁾. Achtet synodus, dat ad nationalem congregationem desfals om resolutie te hebben remitteert sal werden.

Na geholdener censura morum ende gedaner danckseg[ginge] tot God is der christlicke synodus in vreden geschey[den].

JOHANNES FONTANUS, ut praeses synodi m. ppr. sst.
 PETRUS GELLIUS DE BOUMA, assessor synodi st.
 PETRUS SONNIUS, scriba synodi ⁷⁾.